

ÖĞRETME'NİN GENEL MAHİYETİ⁽¹⁾

Cavit BİNBAŞIOĞLU
Beşikdüzü Kız İlköğretmen Okulu
Meslek Dersleri Öğretmeni

Öğrenme psikolojisi, eğitim psikolojisinin temelli konularından biridir. Eğitim-öğretim faaliyetlerimizde ilmî esasları bize tanıttacak ve en kestirme yolları bulmamıza yarımaktadır.

Öğrenmenin mahiyetinin ne olduğu henüz kesin olarak anlaşılmış değildir. Psikoloğlar bu konu üzerinde çeşitli denemelere girişmiş bulunuyorlar. Bununla beraber, hiçbir şey bilmiyoruz da değildir. Konunun bazı tarafları üzerinde, çeşitli psikoloji okullarına mensup psikoloğlar arasında anlaşmazlık olmasına rağmen, bazı meseleler üzerinde de anlaşmaya varmışlardır. Burada hiçbir psikoloji okulunun etkisi altında kalmıyarak öğrenme olayını, genel olarak, açıklamaya çalışacağız.

ÖĞRENME NEDİR?:

Öğrenme, organizmanın öğrenen kimsenin daha önce bilmediği bir şeyi bilmek veya yapmak kabiliyetini kazanmasıdır. Bu, öğrencinin yeni durumlar karşısında tepkiler yapması veya eski tepkilerini değiştirmesiyle olur.

Gates: "Öğrenmek, tecrübe ve eğitim vasıtasıyla davranışların değiştirilmesidir." der. Bu tarif, yukarıdaki tarifi bir sonucudur. İyi bir öğrenme, öğrenen kimse üzerinde etkili olduğu zaman, onun davranışlarını değiştirebilir. Davranışların değiştirilmesi de şahsiyetin değiştirilmesi demek olduğuna göre iyi bir öğrenme, öğrenen kimsenin şahsiyeti üzerinde etki yapan öğrenmedir, diyebiliriz. Bu hale göre öğrenmenin gayesi, ferdi makbul olan şahsiyeti kazanması olabilir.

Öğrenme ile ilgili başka bir terim de "belleme'dir. Belleme öğrenme demek değildir. Belleme tepkilerimizin saklanması ve istenildiği zaman çıkarılması işidir. Öğrenme ise organizmamızın yeni alışkanlıklar yahut davranışlar kazanmasıyla nihayetle-

nen, öğrenme konusu ile öğrenen kimse arasındaki bir çeşit mücadele, karşılıklı münasebetlerdir. Bununla beraber bu, psikoloji okullarının anlayışına göre değişmektedir. Hemen her psikoloji okulu kendi anlayışına göre bir çeşit öğrenme teorisi geliştirmiştir. Eskiden öğrenme basit şekli ile anlaşılırdı ve belleme, "öğrenme" sayılırdı. Fakat sonradan "öğrenme" ile "belleme" arasındaki fark belirtildi. Belleme anlamına gelen "öğrenme"de öğrenmenin çağrışım kanunlarına göre olduğu sanılır ve bu kanunlara göre öğretim yapılırdı. Buna göre öğrenme konusu arasında benzerlik-zıtlık, zamanda yakınlık, buna dayanan bir öğrenme nazariyesinin metotları da buna göre olacaktı. Sonraları gelişen yeni öğrenme teorileriyle öğrenmenin esasları daha yakından anlaşılmasına çalışıldı.

Başlıca öğrenme teorileri şunlardır:

1. Thorndike'nin öğrenme teorisi;
2. Behavioristlerin öğrenme teorisi;
3. Olgunlaşma teorisi;
4. Denemelerin yeniden tertip ve düzeni teorisi.

Şimdi bu teorilere göre öğrenmenin nasıl meydana geldiğini her birinin doğru ve yanlış taraflarını açıklayalım ve en sonra bu teorilerden çıkan müspet tarafları yahut teorilerin müşterek taraflarını belirtelim.

THORNDİKE'İN ÖĞRENME TEORİSİ (2):

Thorndike'a göre öğrenme şu üç kanun altında meydana geliyor:

- 1) Hazırlık, 2) Alıştırma, 3) Tesir-Netice, yani öğrenme konusundan hoşlanma veya acı duyma.

Thorndike'in bu kanunu ile "hazır olma"dan kastı, sinir sisteminin bir şeyi öğrenmeye hazır olması idi. Tabiiyle bu tek taraflı bir hazırlıktır.

Bugün bununla beraber "hazırlık" denince öğrencinin öğreneceği şeyi öğrenmek için sahip olması gereken bedeni durumla konuyu öğrenmeye yaklaşımcı diğer tecrübeleri kazanmış olmasını kastediyoruz. "Alıştırma" olarak tesbiht ettiği ikinci kanun da böyledir. O, alıştırmayı kanun haline koyunca okullarda durup dinlenmeden bol bol alıştırma yoluna gidildi. Bu, öğrenmeyi sıkıcı ve verimsiz bir hale koydu. Thorndike'in bu ikinci tavsiyesinin de ihtiyatla ve dikkatle kullanılması gerekir. Çocuğa bir şeyi zevk alabileceği şekilde (meselâ oyun yoluyla) öğretip ve her defasında başka bir yolla ve aralıklı olarak alıştırma yaptırdığımız zaman daha verimli olabiliyor. O, alıştırma kanununda "uyaran-tepki" münasebetlerini öğrenmenin esasları kabul ediyor ve bunu alıştırmalarla pekiştirebileceğini söylüyordu. Bunun için bir şeyi öğrenmek için kuvvetli "uyaran" yani dıştan gelen etkilere ihtiyaç vardır. Yani öğrenebilmemiz için kuvvetli bir şey bize dıştan veya içten etki yapacaktır. Thorndike, "tesir-netice" kanunu ile öğrenme üzerinde duygularımızın etkisini açıklamak istemiştir. Ona göre biz haz duyduğumuz şeyleri öğrenebiliriz, acı duyduğumuz şeyleri ise öğrenemeyiz. Bu iddia sonradan yapılan araştırmalarla bertaraf edilmiştir. Biz, bir öğrenme olarak, acı duyduğumuz şeyleri de haz duyduğumuz şeyleri de öğreniyoruz. Yalnız haz duyduğumuz şeyleri öğrenmek, diğerine göre, daha kolay oluyor.

BEHAVİORİZME GÖRE ÖĞRENME:

Behaviorizme göre öğrenmenin esasları şartlanmadır.

Behaviorizme göre öğrenme tepkilerimizin şartlanmasıyla mümkündür. Şartlanma, bir duruma karşı yaptığımız tepkinin aynı durumla beraber olan başka bir duruma karşı da aynı tepkiyi yapmamız esasına dayanır. Psikoloğ Pavlof'un meşhur Zil-Salya hikâyesini bilirsiniz. Köpeğe önce zil çalarak bir parça et gösterilmiş sonra yalnız zil çalınmıştır.

(1) Bu yazı, müteveffa Prof. Wofford'un memleketimizde verdiği konferanslardan birinde Halit C. Aslan tarafından tutulan bir nottan faydalanmak suretiyle hazırlanmıştır.

(2) Thorndike Amerikalı bir profesördü. 1949 da ölmüştür. Öğrenmenin psikolojisi üzerinde çalışan ilk psikoloğlardan biridir.

Her ikisinde de köpek salya çıkar-
mıştır. İkincisinde zil sesinden ibaret
olan sun'i uyaran birinci uyarının
yerine geçmiştir. Şöyle ki:

Uyaranlar:	Tepki:
A uyarıcısı (Et)	B tepkisi (Salya);
C uyarıcısı	B tepkisi (Salya);
C	B

A uyarıcısı ile C uyarıcısı önce
beraberce uyarma yaptıkları halde
sonr yalnız C uyarıcısı ile aynı B tep-
kisi meydana gelmiştir. Behavioristler
bütün öğrenme olayında bunu görür-
ler. Uyaran - tepki münasebetinde
Thorndike ile Behavioristler birleş-
iyor. Behavioristlere göre öğrenmede
şartlanma asıl olduğu için çevreye
önem verirler. Çevre şartlanma yap-
cak şekilde ne kadar iyi hazırlanırsa
öğrenme de o kadar iyi olur, diyorlar.
Bu, öğrenmede öğrenci pasifliğini ka-
bul ediyor, demektir. Çünkü, öğrenci
onlara göre dışardan gelen uyaran-
ların etkisi altında — şartlama so-
nucu — kendiliğinden öğrenebilecek-
tir. Bu görüşe göre öğretimde en faz-
la yük öğretmene kalmıştır. Hiç dur-
madan iyi çevre hazırlıyacak, çevreyi
kendisi düzenleyecektir. Tabiatıyla
burada her şey emirle yapılacaktır.
Öğretmen ne derse o olur, onun söy-
lediğine söz yoktur. Öğretimde şart-
lanmadan faydalanılabilir; onun da
değerli olduğu taraftar vardır; fakat
öğrenmenin hepsi olamaz. Öğrenme-
de çocuğun şahsiyetinin en önemli
bir faktör olduğu hesaba katılmalı-
dır. Yalnız başına çevre pek az şey
ifade eder. Biz doğru bildiğimiz şey-
leri de öğretmek durumundayız. Biz
ilkokulda çocuğa bir şeyi öğretirken
bu şartlanmalardan faydalanıyoruz.
Okuma psikolojisinde bunları görece-
ğiz. Çocuğa bir şeyi meselâ "Tahta"
yazmasını öğretirken tahtayı göstere-
ceğiz. Bu suretle önce tahtanın ken-
disi ile "tahta" sözü, sonra tahta sö-
zü ile "tahta" yazısı arasında münase-
bet kuracağız. Daha sonra da yal-
nız "tahta" demekle "tahta" yazısını
öğretmiş yani tahta yazısına çocuk
tepkisi göstermiş olacaktır.

OLGUNLAŞMA TEORİSİ :

Olgunlaşma, öğrenmek için sinir
ve kas sistemimizin yeter bir gelişim
göstermesi demektir. Yukarda
Thorndike'in teorisinde "hazırlık"tan

bahsetmiştik. "Hazırlık" içinde hem
olgunlaşma, hem de öğrenecek ferdin
konusu ile ilgili sonradan edindiği bir
takım deneyler olduğunu belirtmiş-
tik. Bu "olgunlaşma" teorisine daya-
nıyordu. Gerçekten olgunlaşma teori-
si de öğrenmede önemli bir teoridir.
Bazı kimseler bir şeyi öğrenmek ister,
fakat öğrenemez. Bunun başlıca
sebeplerinden birinin onun o konu
için yeter derecede "hazır" olmama-
sıyla ilgili olabilir. Amerika'da A.
Gessel ile Tompson'ın yaptığı ve di-
ğer deneylerle de tahkik edilip doğru
olduğu anlaşılan şu ve bunun gibi
deneyler gayet enteresan sonuçlara
varmıştır: Bu psikoloğlar tek yumur-
ta ikizi olan iki çocuğu tecrübe için
alıyorlar. Bunlardan T. isimli olanına
48 haftalık olduktan sonra 6 hafta
müddetle "merdiven çıkma" talimle-
ri yaptırıyorlar. C. ye de bu zaman
içinde hiçbir şey yaptırılmıyor; fakat
6 haftanın sonunda diğeri ile beraber
C. ye de aynı şekilde "merdiven çık-
ma" talimleri yaptırılıyor. Bu çalış-
maların sonunda uygulanan bir test
sonucuna göre C. de T. kadar yüksek
puvan alıyor. Buradan anlaşılmıştır
ki "alıştırma" öğrenimin çabuklaş-
ması üzerinde büyük bir etki yapmı-
yor. Öğrenme için "olgunlaşma"
şarttır. Bunu, diğer onunla ilgili tec-
rübeleri kazanmış olması ile birleştir-
irsek "öğrenme için hazırlık şart-
tır" diyebiliriz. Kurbağaların yüzme-
yi öğrenmeleri üzerinde yapılmış
başka bir deneyimde de aynı sonuç
alınmıştır.

DENEMELERİN YENİ BAŞ- TAN TERTİP VE DÜZENİ TEO- RİSİ :

Bu teori J. Dewey tarafından or-
taya atılmıştır. Buna göre öğrenme
dinamik bir iştir. Öğrenmede hem
öğrenen kimsenin, hem de onun çev-
resinin etkisi vardır. Burada çevre-
den kasıt yalnız fizikî çevre değildir,
bunun içinde mânevi çevre de var-
dır. Buna göre her an çevremiz de-
ğişmektedir. Biz her an fizikî ve mâne-
vi bir çevre ile karşılaşırız. Elimize
aldığımız bir kitap bizim fizikî çev-
remiz olmakla beraber, onun içindeki
fikirlere bizim mânevi çevremizi teş-
kil eder. Biz onu okuduğumuz zaman
mânevi çevre ile temasa gelmişiz de-
mektir. Bu itibarla çevremiz zaman

ve tarih içinde çok eskilere kadar
uzayabilir. Bunu kabul edince herke-
sin kendine göre bir çevresi olduğunu
da kabul etmek gerektir. Bu çevreye,
bu görüşü benimsiyen psikoloğlar
"Davranış Çevresi" adı veriyorlar.
Bu çevre bizim harekete geçmemizi
sağlar. Herkesin ayrı davranış çev-
resi olduğuna göre herkes ayrı şeyle-
re karşı hareket gösterecektir. İşte
buna "ilgi" denir. Herkesin ilgisi de
bu sebeple ayrı olur. Bu teoriyi kabul
edenlere göre ilgi öğretim için esas-
tır. İlgisiz öğrenme olamaz. Bu da
bizim amacımıza bağlıdır.

Bu teoriye göre öğrenci, öğrenir-
ken kendi denemelerini — ilgisine
göre — kendi seçmektedir. Öğrenci
çevresi ile olan münasebetleri sonun-
da topladığı bilgileri yahut deneme-
lerini başarılı bir intibak yapacak
şekilde düzene koyduğu zaman "ög-
renme" olmuştur. Aktif öğretim bu
öğrenme teorisinin ruhuna uygundur.
Bunda öğrenen kimse pasif değildir.
Daimi surette davranış çevresi ile
münasebette bulunmakta ve bunun
sonunda kazandığı denemeleri ken-
disi bir sıraya, bir tertibe koymakta-
dır. Bunun sonunda öğrenci bir eser
ortaya koyduğu için konusunu kolay
kolay unutamaz. Çünkü gerçek mâ-
nasiyle yaparak ve yaşayarak öğren-
miştir.

ÖĞRENME TEORİLERİNİN MÜŞTEREK TARAFLARI :

Öğrenme için: 1) Amaç, 2) Ol-
gunluk veya hazırlık, 3) Uyaran şart-
tır. Bundan başka: 4) Öğrenim bir-
çok şeylerin karmaşık olduğu bir şey-
dir; sinir sistemi bunda yalnızca rol
oynamaz. 5) Dış şartlar da iyi bir
öğrenim üzerinde etkilidir. 6) Öğre-
nim olduktan sonra ilgi ile oyun şek-
linde yapılacak diğer alıştırmalara
ihtiyaç vardır. 7) Öğrenci aktiftir,
kendi öğrenimi için aktif olmaya ih-
tiyacı vardır. Aksi halde onun gelişi-
mine engel olmuş oluruz.

Öğrenimin mahiyeti hakkındaki
bu genel fikirler okul tarafından
benimsendiği zaman, okullarımız
Prof. Wofford'un dediği gibi, aktif
okul olacak, aksi takdirde öğrenciler
sıralarına oturacaklar ve öğretmenin
ne söyleyeceğini bekleyeceklerdir.